

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ГРОМАДАХ УКРАЇНИ: ШЛЯХ ДО СТІЙКОГО МАЙБУТНЬОГО

Бакуліч О.О., кандидат технічних наук, професор orcid.org/0000-0002-5700-0576, Національний транспортний університет, Київ, Україна

Голоденко В.О. доктор філософії з менеджменту, Національний транспортний університет, Київ, Україна

Вступ. Цілі сталого розвитку (ЦСР), затверджені ООН у 2015 році, стали глобальним дороговказом для побудови більш справедливого, безпечного та екологічного світу до 2030 року. Для України, яка активно інтегрується у європейське співтовариство, реалізація ЦСР на рівні місцевих громад має стратегічне значення. Саме громади — основа змін, де кожна ініціатива має реальний вплив на якість життя людей. Слід зазначити, що хоча ЦСР мають глобальний характер, їх досягнення можливе лише за умов активної участі місцевих органів влади, громадських організацій, бізнесу та громадян. Впровадження ЦСР у громадах дозволяє:

- Залучити ресурси міжнародної технічної допомоги;
- Підвищити рівень прозорості та підзвітності місцевої влади;
- Створити ефективні стратегії соціально-економічного розвитку;
- Підвищити екологічну свідомість населення.

Саме тому одним із важливих завдань міжнародного проекту Transformational Learning Network for Resilience Enabling Ukrainian higher education to ensure a sustainable and robust reconstruction of (post-war) Ukraine (TransLearN) та, зокрема робочої групи WG 2. Working group for sustainable Community Ukraine development став обмін досвідом, та налагодження комунікації між українськими ЗВО партнерами, науковцями, студентами, асоційованими партнерами, організаціями природоохоронного спрямування, експертами та об'єднаними територіальними громадами. Метою спільної комунікації є виявлення проблем, що виникли в громадах в умовах воєнного стану в Україні із залученням науковців та експертів з організацій, що є асоційованими партнерами та інших організацій природоохоронного спрямування до консультативної допомоги об'єднаним територіальним громадам з впровадження у них ЦСР.

Основна частина. З цією метою, в рамках проєкта TransLearN, була сформована робоча група із науковців, експертів, дослідників і практиків з університетів-партнерів України та ЄС, які мають досвід розвитку громади або певних його аспектів із залученням представників об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Група налічує 74 учасника з яких 7 університетів - членів консорціуму, 5 університетів, зацікавлених у співпраці, 4 асоційованих партнери членів консорціуму, 5 екологічно орієнтованих підприємств та 12 об'єднаних

територіальних громад. Тобто, це потужний склад академічних та неакадемічних експертів було зібрано в команду для дослідження стратегічних адаптивних управлінських підходів до реконструкції в Україні, зокрема в ОТГ, та визначення сталих шляхів для секторів у часи кризи. Щодо якісного складу групи, то окрім 7 університетів - членів консорціуму, до неї увійшли 5 університетів-партнерів проєкту (Національний університет водного господарства та природокористування, Одеський національний морський університет, Український державний університет імені Драгоманова, Національний університет водного господарства та природокористування, Одеська морська академія), 4 асоційованих партнери члени консорціуму (Державне підприємство «Державний науково-дослідний інститут дорожнього руху імені М.П. Шульгіна», Відокремлений підрозділ КП «Київпаstrans», Дирекція з будівництва та обслуговування транспортних споруд та допоміжної інфраструктури, ДП «Державний науково-дослідний інститут автомобільного транспорту», ПрАТ «АК «Київводоканал»), 5 екологічно орієнтованих підприємств (Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем», Нижньодністровський НІ 111, Голосіївський НІ 111, ТМ «Еко-сервіс», ГО «Екологічна безпека регіонів України») та 12 об'єднаних територіальних громад (Гайвороновська міська рада Кіровоградської області; Кагарлицька міська рада; Зазімська сільська рада Броварського району Київської області; Великодолинська селищна рада Одеського району Одеської області; Яворівська районна державна адміністрація; Куцурубська сільська рада; Вінницька об'єднана територіальна громада; Феодосіївська сільська рада, Обухівського району, Київської області; Мологівська територіальна громада; Біляївська міська рада; Дмитрівська територіальна громада; Старобогоричанська сільська рада Івано-Франківської області).

Консультаційна робота WG 2. Working group for sustainable Community Ukraine development здійснювалася у декілька етапів : вивчення досвіду реалізації ЦСР у громадах України; вивчення стану щодо реалізації ЦСР у громадах проєкту TransLerN; визначення проблемних напрямків щодо реалізації ЦСР у громадах та надання консультативної допомоги з метою їх вирішення.

Вивчення досвіду реалізації ЦСР у громадах України. Слід зазначити, що на сьогодні є вдалі приклади реалізації ЦСР у громадах України. А саме:

1. Гола Пристань, Херсонщина — впровадження екологічних практик, як-от сортування відходів та використання енергії з відновлюваних джерел.
2. Тростянець, Сумщина — розвиток інфраструктури та підтримка малого і середнього бізнесу відповідно до ЦСР 8 (гідна праця та економічне зростання).
3. Червоноград, Львівщина — проєкти з енергоефективності та модернізації ЖКГ, що відповідають ЦСР 11 (стійкі міста і спільноти).

Слід звернути увагу на основні виклики що виникають у громадах щодо впровадження ЦСР. Серед головних труднощів — брак фінансування, нестача

фахівців з планування сталого розвитку, низький рівень обізнаності населення. Проте їх вирішення можливе за рахунок:

- Освітніх кампаній;
- Розвитку партнерств з міжнародними організаціями;
- Інституційного зміцнення громад;
- Цифровізації процесів управління.

Цілі сталого розвитку — це не лише декларація, а конкретний інструмент трансформації громад. Їх реалізація в Україні можлива за умови співпраці та відповідальності на кожному рівні — від держави до окремої громади. Майбутнє країни починається з рішень, які ухвалюються вже сьогодні.

Стан щодо реалізації ЦСР у громадах проекту ТгамБегК

Під час системних координаційних зустрічей та нарад робочої групи WG 2 у спілкуванні наукової спільноти з керівництвом і представниками громад було вивчено стан щодо реалізації цілей сталого розвитку у громадах проекту ТгамБегК. Отже ситуація на період виконання проекту є наступною.

1. Зазимська сільська територіальна громада (Київська область). В громаді сформована і затверджена у 2024 році, під час роботи в проекті ТгамБегК, Стратегія розвитку громади до 2027 року, що включає три основні стратегічні цілі:

- Економічне зростання громади: спрямоване на підвищення конкурентоспроможності місцевої економіки та інвестиційної привабливості.
- Соціальний захист громади: передбачає покращення якості життя населення та зміцнення соціальної інфраструктури.
- Екологічна безпека громади: включає заходи з охорони довкілля, впровадження альтернативних джерел енергії та екологічного моніторингу.

Однак, громада стикається з низкою проблем, які впливають на сталий розвиток, а саме : екологічні виклики, пов'язані з активною діяльністю течії річки Десна, що призводить до ерозії берегів і потребує берегоукріплення. Також, існує потреба у впорядкуванні системи управління відходами та впровадженні сортування сміття. Інфраструктурні проблеми: недостатній рівень інфраструктурного забезпечення, зокрема в транспортній сфері та комунальних послугах, обмежує доступність якісних послуг для населення. Соціально-економічні виклики: міграція працездатного населення та низький рівень доходів мешканців створюють додаткові труднощі для громади. Отже, для подолання проблем, спрямованих на покращення екологічної ситуації, розвиток інфраструктури та підтримку місцевого бізнесу Зазимська громада активно долучилася до проекту ТгамБегК

**2. Феодосіївська сільська територіальна громада (Київська область).
На**

жаль, у відкритих джерелах не вдалося знайти конкретної інформації про впровадження ЦСР у стратегії розвитку Феодосіївської громади. Але під час зустрічей з керівництвом громади було визначено потребу в системному плануванні майбутнього громади та необхідність розробки Стратегії сталого розвитку Феодосіївської громади Обухівського району Київської області. Отже задачею робочої групи WG2 стала активна допомога в розробці Стратегії розвитку Феодосіївської громади Обухівського району Київської області до 2027 року. В зв'язку з цим у березні 2024 року було проведено стратегічну сесію за участю представників бізнесу, науковців та громадськості, з метою залучити різні сторони до процесу стратегічного планування. Однак, у процесі стратегічного управління громада стикається з низкою проблемних аспектів, серед яких недостатнє залучення мешканців громади до стратегічного планування. Також, в громаді є виклики у сфері управління відходами: за даними Регіонального плану управління відходами Київської області, Феодосіївська громада має площу 4912,32 га та населення 14 280 осіб. Це вимагає ефективного планування та реалізації заходів з управління побутовими відходами, що може бути складним завданням без належної інфраструктури та ресурсів. Серед проблемних питань в громаді можна зазначити потребу у зміцненні інституційної спроможності: для ефективного стратегічного управління необхідно забезпечити належну підготовку кадрів, впровадження сучасних методів управління та налагодження ефективної комунікації між різними структурами громади.

3. Кагарлицька міська територіальна громада (Київська область)

Кагарлицька міська територіальна громада (Київська область) активно працює над впровадженням Цілей сталого розвитку (ЦСР) через розробку Стратегії розвитку на період до 2027 року. У вересні 2023 року було створено робочу групу, яка займається аналізом соціально-економічного стану громади, проведенням SWOT-аналізу та формуванням стратегічного бачення розвитку громади. Основні напрями впровадження ЦСР у Кагарлицькій громаді:

1. Економічний розвиток та підтримка бізнесу: планується створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва, залучення інвестицій та підтримка місцевих ініціатив.

2. Розвиток інфраструктури: передбачено модернізацію транспортної та комунальної інфраструктури, покращення якості доріг та забезпечення доступу до якісних комунальних послуг.

3. Соціальна сфера та якість життя: зосереджено увагу на покращенні якості освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення.

4. Екологічна стійкість: планується впровадження заходів з охорони навколишнього середовища, зокрема управління відходами та збереження природних ресурсів.

5. Громадська участь та прозорість: громада активно залучає мешканців до процесу стратегічного планування через онлайн-опитування та публічні обговорення, що сприяє більш ефективному впровадженню ЦСР.

Крім того, Кагарлицька громада враховує положення Стратегії розвитку Київської області на 2021-2027 роки, яка визначає пріоритети сталого розвитку регіону, включаючи розвиток людського потенціалу, інноваційної економіки та екологічної безпеки. Таким чином, Кагарлицька міська територіальна громада інтегрує Цілі сталого розвитку у свою стратегічну діяльність, спрямовану на забезпечення сталого та гармонійного розвитку території.

4. Гайворонська міська територіальна громада (Кіровоградська область)

Громада має Стратегічний план розвитку до 2027 року, що включає:

- Модернізацію технопарків комунальних підприємств: сприяє економічному зростанню та створенню нових робочих місць.
- Покращення системи управління твердими побутовими відходами: передбачає впровадження сортування та переробки відходів.
- Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу: спрямований на збереження культурної спадщини та розвиток зеленого туризму.

5. Дмитрівська сільська територіальна громада (Київська область) **В** громаді вже активно впроваджується Стратегія сталого розвитку на 2019-2027 роки, що розроблена за участі громади та експертів проекту DOBRE. Стратегія розвитку Дмитрівської громади була розроблена за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в рамках ініціативи «Європейське Відродження України». Вона включає:

- Три стратегічні цілі: економічний розвиток, соціальний захист та екологічна безпека.
- 14 оперативних цілей та 53 завдання, що охоплюють різні аспекти сталого

розвитку, включаючи освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру.

- Громадські обговорення: проведені з використанням методики СшоБаБ

Ради Європи для забезпечення участі громадськості у плануванні.

Стратегія розвитку громади на 2024-2027 роки базується на трьох ключових стратегічних цілях: економічний розвиток, соціальний захист та екологічна безпека. Ці цілі спрямовані на забезпечення сталого розвитку громади та підвищення якості життя її мешканців. Економічний розвиток: громада прагне створити сприятливі умови для розвитку підприємництва та залучення інвестицій, зокрема підтримка малого та середнього бізнесу шляхом надання

консультаційної допомоги, сприяння в отриманні фінансування та участі в програмах розвитку. Розвиток сільського господарства шляхом впровадження сучасних агротехнологій, підтримка фермерських господарств та кооперативів. Туристичний потенціал, зокрема розвиток зеленого туризму, створення рекреаційних зон та популяризація культурної спадщини громади. Забезпечення соціального добробуту мешканців є пріоритетом для громади. Він здійснюється шляхом покращення освітньої інфраструктури: модернізація шкіл та дитячих садків, впровадження інклюзивної освіти. Охорона здоров'я: покращення матеріально-технічної бази медичних закладів, забезпечення доступу до якісних медичних послуг. Соціальні програми: підтримка вразливих верств населення, зокрема осіб з інвалідністю, пенсіонерів та багатодітних сімей. Громада приділяє значну увагу збереженню навколишнього середовища та екологічній безпеці. Стратегічною ціллю щодо екологічної безпеки є управління відходами: створення ефективної системи збору, сортування та утилізації твердих побутових відходів; збереження природних ресурсів, а саме розвиток природоохоронних територій, рекреаційних зон та екологічна освіта населення. Саме тому в рамках проекту TransLerN та за участі адміністрації Дмитрівської селищної ради було розпочато організовано просвітницьку кампанію з поводження з побутовими відходами, в тому числі в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

6. Великодолинська селищна територіальна громада (Одеська область) В громаді Стратегія розвитку до 2026 року розроблена за участі «Подільської агенції регіонального розвитку» та включає:

- SWOT-аналіз: для визначення сильних та слабких сторін громади.
- Залучення інвестицій: спрямоване на реалізацію соціально значущих проєктів та розвиток бізнесу.
- Покращення інфраструктури: включає модернізацію комунальних

послуг

та розвиток транспортної мережі.

7. Старобогородчанська сільська територіальна громада (Івано-Франківська область) Старобогородчанська сільська територіальна громада активно впроваджує принципи сталого розвитку, зосереджуючись на трьох ключових напрямках: економічному зростанні, соціальному захисті та екологічній безпеці. Громада спрямовує зусилля на покращення економічної спроможності через розвиток інфраструктури: реалізовано проєкти з відкриття місцевої пожежної дільниці, відкриття Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) та придбання техніки для комунальних потреб. Також в громаді підтримується підприємництво: запроваджено заходи для стимулювання малого та середнього бізнесу, зокрема через участь у програмах DOBRE ШАГО та Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Громада активно працює над залученням інвестицій для реалізації інфраструктурних та соціально-

економічних проєктів . У сфері соціального захисту громада зосереджується на освіті та культурі: модернізація закладів освіти, відкриття дитячих садків та підтримка культурних ініціатив сприяють підвищенню якості життя мешканців. Реалізуються програми підтримки вразливих верств населення, зокрема осіб з інвалідністю, пенсіонерів та багатодітних сімей. Громада приділяє увагу збереженню навколишнього середовища через:

- Управління відходами: створення ефективної системи збору, сортування та утилізації твердих побутових відходів.
- Очищення стічних вод: будівництво та модернізація систем водовідведення з використанням сучасних очисних технологій.
- Збереження природних ресурсів: розвиток природоохоронних територій, рекреаційних зон та екологічна освіта населення .

Незважаючи на досягнення, громада стикається з низкою викликів серед яких обмежені фінансові ресурси, міграція населення, інфраструктурні потреби, а саме потреба в модернізації та розширенні інфраструктури, зокрема в сфері транспорту та комунальних послуг. Також це екологічні виклики: необхідність вирішення проблем з управлінням відходами та збереженням природного середовища.

8. Яворівська міська територіальна громада. Яворівська міська територіальна громада має Стратегію розвитку на період 2024-2027 років, яка була розроблена за підтримки Львівської обласної військової адміністрації та Проєкту ШАГО «ГОВЕРЛА» . Основні стратегічні цілі:

1. Конкурентоспроможна економіка: передбачає розвиток підприємництва, залучення інвестицій, створення індустріальних парків та підтримку малого і середнього бізнесу.
2. Розвинена інфраструктура та чисте довкілля: спрямована на модернізацію транспортної та комунальної інфраструктури, впровадження енергоефективних технологій та охорону навколишнього середовища.
3. Розвиток людського потенціалу: включає покращення якості освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг та підтримку молодіжних ініціатив.

Стратегія також враховує унікальні особливості громади, такі як прикордонне розташування, наявність міжнародних пунктів пропуску, природні ресурси та туристичний потенціал. Для реалізації Стратегії розроблено План заходів на 2024-2027 роки, який включає конкретні проєкти та ініціативи в різних сферах.

9. Біляївська міська територіальна громада. Біляївська міська територіальна громада (Одеська область) має затверджену Стратегію розвитку до 2031 року, яка була прийнята рішенням міської ради у грудні 2021 року. Основні стратегічні цілі:

1. Сталий економічний розвиток: підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток агропромислового комплексу, залучення інвестицій та створення нових робочих місць.

2. Розвиток інфраструктури: модернізація транспортної та комунальної інфраструктури, покращення якості доріг, водопостачання та енергозабезпечення.

3. Покращення якості життя: підвищення рівня освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та безпеки для мешканців громади.

4. Екологічна стійкість: збереження природних ресурсів, впровадження енергоефективних технологій та управління відходами.

5. Розвиток людського потенціалу: підтримка освіти, культури, спорту та молодіжних ініціатив для всебічного розвитку мешканців громади.

Стратегія враховує пріоритети Державної стратегії регіонального розвитку України на 2021-2027 роки та Стратегії розвитку Одеської області до 2027 року.

10. Куцурубська сільська територіальна громада (Миколаївська область).

В громаді є Стратегія розвитку до 2026 року що була розроблена Стратегічною радою громади за участі мешканців 12 сіл, з урахуванням місцевих потреб та ресурсів. Основні стратегічні напрями:

- Соціальна орієнтованість: створення умов для соціального благополуччя мешканців через ефективне управління ресурсами громади.

- Інфраструктурний розвиток: покращення транспортної та комунальної інфраструктури для забезпечення комфортного проживання.

- Економічна самодостатність: розвиток сільського господарства, морегосподарського комплексу, туризму та альтернативної енергетики, зокрема вітрогенерації.

- Екологічна стійкість: збереження природних ресурсів та впровадження екологічно чистих технологій.

- Громадська участь: залучення мешканців до процесів прийняття рішень та управління громадою.

Ця стратегія спрямована на перетворення Куцурубської громади на соціально орієнтовану, самодостатню та екологічно стійку територію.

11. Вінницька міська територіальна громада. Стратегія розвитку розроблена до 2030 року була затверджена рішенням міської ради 26 лютого 2021 року. Основні стратегічні пріоритети:

1. Інтегрована громада: створення єдиного муніципального простору з якісними та доступними послугами для всіх мешканців.

2. Цифровізація: впровадження сучасних цифрових технологій для покращення управління та надання послуг.

3. Муніципальні інвестиції: залучення інвестицій для розвитку інфраструктури та підвищення економічної привабливості громади.

4. Зелена економіка та кліматична нейтральність: перехід до екологічно чистих технологій та зменшення викидів парникових газів.

5. Безбар'єрне середовище: створення умов для вільного доступу до всіх об'єктів та послуг для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.

6. Пульсуюче місто: розвиток культурного, освітнього та спортивного життя громади.

Стратегія також передбачає реалізацію програм, спрямованих на енергоменеджмент, екологію, архітектуру та містобудування.

12. Мологівська територіальна громада. Мологівська територіальна громада, розташована в Білгород-Дністровському районі Одеської області, має затверджену Стратегію реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року. Цей документ був ухвалений рішенням сільської ради №985-УШ від 26 березня 2024 року. Основні напрями стратегії:

1. Покращення якості харчування: забезпечення учнів здоровим та збалансованим раціоном, що відповідає сучасним стандартам харчування.

2. Модернізація інфраструктури: оновлення та оснащення харчоблоків у навчальних закладах сучасним обладнанням для приготування їжі.

3. Підвищення кваліфікації персоналу: організація навчань та тренінгів для кухарів та обслуговуючого персоналу з метою впровадження новітніх технологій приготування їжі та дотримання санітарних норм.

4. Залучення місцевих виробників: співпраця з місцевими фермерськими господарствами для постачання свіжих та якісних продуктів.

5. Контроль та моніторинг: впровадження системи контролю за якістю харчування та дотриманням встановлених норм у навчальних закладах.

Ця стратегія є частиною ширшого плану соціально-економічного розвитку громади, який також охоплює інші сфери, такі як інфраструктура, охорона здоров'я, соціальний захист та екологія.

Отже проведений аналіз впровадження цілей сталого розвитку у громадах України дозволив сформулювати основні напрями стратегій розвитку громад. Хоча конкретні цілі можуть відрізнятися залежно від громади, загальні напрями зазвичай включають:

1. Економічний розвиток: підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток сільського господарства, туризму та інфраструктури.

2. Соціальна сфера: покращення доступу до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг.

3. Інфраструктура та житлово-комунальні послуги: модернізація доріг, водопостачання, енергозабезпечення та інших комунальних послуг.

4. Екологія та сталий розвиток: збереження природних ресурсів, управління відходами та впровадження енергоефективних технологій.

5. Управління та залучення громадськості: покращення прозорості та ефективності місцевого самоврядування, активізація участі громадян у прийнятті рішень.

Висновок. Загалом вивчивши ситуацію з напрямками стратегічного розвитку 12 громад учасниць WG 2. Working group for sustainable Community Ukraine development та загальний стан щодо впровадження ЦСР на рівні територіальних громад в Україні, можна зробити висновок що громади інтегрують ЦСР у свої стратегії розвитку, програми соціально-економічного розвитку, бюджети та місцеві політики. Отже, ключові напрями впровадження ЦСР на рівні громад, що були визначені в процесі роботи WG2:

1. Боротьба з бідністю (ЦСР 1)
 - Підтримка малозабезпечених сімей.
 - Програми соціального захисту.
 - Розвиток місцевих програм зайнятості.
2. Якісна освіта (ЦСР 4)
 - Модернізація освітніх закладів.
 - Підвищення кваліфікації вчителів.
 - Інклюзивна освіта та доступ до цифрових технологій.
3. Доступна та якісна медицина (ЦСР 3)
 - Розвиток мережі ЦПМСД.
 - Доступ до медичних послуг у віддалених селах.
 - Профілактичні програми, вакцинація.
4. Гідна праця та економічне зростання (ЦСР 8)
 - Підтримка малого й середнього бізнесу.
 - Промоція місцевих інвестиційних можливостей.
 - Розвиток кластерів (агро, туризм, ІТ тощо).
5. Інфраструктура та інновації (ЦСР 9)
 - Енергоефективність у комунальних об'єктах.
 - Розвиток цифрової інфраструктури.
 - Розумне управління муніципальними ресурсами.
6. Чисте довкілля та сталий розвиток громад (ЦСР 11, 13, 15)
 - Сортування та переробка сміття.
 - Збереження зелених зон, водних ресурсів.
 - Екологічна просвіта населення.
7. Гендерна рівність (ЦСР 5)
 - Підтримка жінок у підприємництві та політиці.
 - Безпека й доступність громадських просторів.
8. Партнерство заради розвитку (ЦСР 17)
 - Співпраця з міжнародними проєктами (USAID, GIZ, DOBRE).
 - Міжмуніципальне співробітництво.

В деяких громадах ситуація з впровадженням ЦСР більш активно позиціонувалася стратегією розвитку громади, в деяких лише формувалися орієнтири щодо цього аспекту, але робота в проекті Transformational Learning Network for Resilience Enabling Ukrainian higher education to ensure a sustainable and robust reconstruction of (post-war) Ukraine (TransLearN) та, зокрема робочої групи WG 2. Working group for sustainable Community Ukraine development дозволила здобути досвід у цьому напрямку та налагодити комунікацію щодо консультативної підтримки науковців та практиків.

Джерела:

- [Індикатори ЦСР України - Держстат](#)
 - [Цілі сталого розвитку - Кабінет Міністрів України](#)
- [Підтримка реалізації ЦСР - ПРООН в Україні](#)